

Tervetullut lappologian käsikirja

MIKKO KORHONEN *Johdatus lapin kielen historiaan*. SKS:n toimituksia 370. Jyväskylä 1981. 378 s. + karttaliite.

Saamen kielen historiaa on ollut tähän asti vaikea lähestyä. Sitä koskeva tieto on ollut hajallaan erilaisissa ja erikielisissä lähteissä. Korhosen laatima kokoava esitys, joka paljolti perustuu hänen omiin tutkimuksiinsa etenkin morfologian ja morfofonologian alalla, on erittäin tervetullut paitsi käsikirjana myös kokoavana esityksenä ja oppimateriaalina kielihistorian opetuksessa.

Kirja jakaantuu neljään lukuun: laajahkoon (n. 60 s.) eri tiedonaloja edustavaan johdantoon, historialliseen äänneoppiin (n. 125 s.), historialliseen muotooppiin (n. 140 s.) ja eräitä syntaksin historian päälinjoja valaisevaan lyhyeen jaksoon (5 s.). Liitteinä on vielä tietoja transkriptiosta, laaja ja

hyödyllinen kirjallisuusluettelo ja kielialuekartta. Kunkin jakson lopussa on luettelo tärkeimmistä kirjallisista lähteistä, joissa kulloistakin asiaa on käsitelty.

Koska kirjan sisältöä ei voida tämän kirjoituksen rajoissa referoida tarkemmin, keskityn muutamaani kohtiin, joista voi esittää kirjassa olevista poikkeavia käsityksiä.

Varhaiskantasuomen ajoitus on kirjassa jotenkin ristiriitainen, varsinkin jos pidetään mielessä vasarakirveskulttuurin leviäminen Itämeren piiriin. Korhonen päättlee s. 29, että varhaiskantasuomalainen kausi on alkanut selvästi v:n 2000 eKr. jälkeen eli vanhojen balttilaiskosketusten tapahduttua. Tähän ajoitukseen hän päätyy ennen kaikkea maanviljelysanaston perusteella. Tätä maanviljelysanastoa pohdittaessa lähdetään yleensä siitä, että suomalais-permiläisen ja suomalais-volgalaisen kauden jälkeen ei enää ole ollut kosketuksia tytärikielten välillä ja yhteiset sanat periytyvät näin ollen pystysuoraan kantakielestä. Käsitys mordvan ja tšeremissin eristyneisyydestä perustuu kuitenkin nykytilanteeseen, jossa alueelle asettuneet slaavit toimivat puskurina. Toisaalta tiedämme esim. vepsäläisten ja komien välillä olleen myöhäisiäkin kosketuksia, ja ennen slaavilaisten heimojen tuloa itä-länsi-suuntaiset kosketukset ovat varmasti olleet vilkkaampia kuin esim. viime vuosituhannen lopussa ja kuluvan alussa.

Volgan seudun ja Baltian välillä liikkuviksi lainasanoiksi sopisivat maanviljelytermit erinomaisesti, eikä äänteellisin kriteerein juuri voida torjua tätä oletusta. Päinvastaiseen suuntaan kulkeneista lainoista on esimerkkinä Korhosen s. 32 mainitsema mordvan *leŕŕe* 'leppä', se kun ei äännelaillisesti voi juontua oletetusta kantakielen **leppä*-asusta, josta odotuksenmukainen muoto olisi **l'ŕe*. Toisaalta on ilmeisesti sellaisiakin kulttuurisanoja, joita on voitu käyttää ennen maanviljelyn tuloa vallinneiden elinkeinojen piirissä ja myöhemmin maanviljelyelinkeinoon liittyvinä termeinä, esim. sm. *riihi*, joka on voinut merkitä kivikautista luuliiman tekopaikkaa ennen siirtymistään jyvienerottamistehtävään maanviljelykulttuurissa.

Käsitys, että suomalais-volgalaiset kielet olisivat olleet jo melko pitkälle eriytyneinä balttilaiskosketusten alkaessa, onkin itse asiassa sama, jonka Korhonen itse esittää sivulla 33. Suomenniemellä balttilaisperäinen vasarakirveskulttuuri ja paikallinen kampakeramiikka sulautuivat yhdeksi, molemmista saatuja elementtejä sisältäväksi Kiukaisten kulttuuriksi n. 2000 eKr. Tämän perusteella on oletettava balttilaiskosketusten ajankohdaksi ennen vuotta 2000 vallinnutta aikaa. Tämän jälkeen, siis Kiukaisten kulttuurin aikana, tuskin on ollut kahta erillistä väestöä vaan baltit olivat jo sulautuneet esisuomalaisiin ja lainasanat saatu.

Saamen balttilaislainat (s. 30–33) sisältävät ilmeisesti myös sellaisia, joita ei ole itämerensuomessa (Sammallahti 1980). Äsken mainittu leppää merkitsevä sana on saamessa asussa *læi'be* (< vksm. **lejpä* < baltt. **leipā* 'lehmus'), ja toisena esimerkkinä voi mainita eteläsaamen 'sydäntä' merkitsevän sanan *saertie*, joka selittyy parhaiten nimenomaan balttilaiselta taholta saaduksi. Näin on todennäköistä, että esisaamelaiset ovat asuneet balttien välittömässä naapurisuudessa, mikä sopii hyvin Suomen kivikauden loppuvaiheista muodostuneeseen kuvaan.

Pohjoissaamen yhteisen kirjoitustavan esittelyyn on pujahtanut pieniä virheitä (s. 59–60): Nielsenin ortografian *a*:n vastineena käytetään *á*:ta, mutta vain painollisessa tavussa, muualla on *a*. Edelleen Nielsenin *ggj*:n vastineena käytetään *dj*:tä samoin kuin Ravilan—Itkosen kirjoitustavassa; kummassakin *ddj* on Nielsenin *g'gj*:n vastine. Myös maininta siitä, että Nielsenin *b*:n, *d*:n, *g*:n vastineena on *i*:n jäljessä *d*, on hieman harhaanjohtava, koska sellaiset tapaukset kuin (Nielsen) *māŕŕed* 'myöhä' kirjoitetaan nykyisessä yhteisessä ortografiassa *maŕŕit* eikä **maŕŕid*. Oikea ohje olisi: *V+i*:n jäljessä vastaa Nielsenin *d*:tä nykyisessä kirjoitustavassa *d*, muualla *t*.

Ensi tavun vokaaliston historian käsitteily (s. 79–98) sisältää ansiokasta rajankäyntiä äännelaillisen ja sporadisen kehityksen välimaastossa, ja esim. vksm. **e-e* ja **o-e* -sanojen kehitys osoittaa selvästi, minkä-

lainen osuus vokaalistolalla systeeminä on ollut yksityisten jäsentensä kehitykseen.

Toisen tavun labiaalivokaalien yhteydessä mainittu lpEt. Vefs. *maaksove* 'maksu' (s. 98—99) ei viitanne vanhan *v:n säilymiseen eteläsaamessa, vaan kyseessä on tälle kielimuodolle ominainen vaihtelu, joka koskee toisen tavun *oe-* ja *ie-*diftongeja: kummankin vaihteluparina on puolivokaalillinen jakso, esim. *maaksoe* ~ *maaksove* ja *göölie* ~ *göölije* 'kalastaa sg. 3. prs.'. Näistä *oe* ~ *ove* -vaihtelu tuntuu melko vapaalta; *ie* ~ *ije* näyttää esiintyvän etupäässä supistumaverbeissä.

Yksikön persoonamuodoissa esiintyvää toisen tavun poikkeuksellista heleää *a*:ta pohtiessaan (esim. *guodam* 'jätän', *guodak* 'jätät', *guodda* 'jättää'; s. 100—101) Korhonen esittää, että Bergslandin ja Collinderin oletama suffiksaali kehitys *-ja > *-je yksikön kolmannen persoonan muodossa (jossa siis *pala+ja > *pala+je > *puolā+je > *puolā 'palaa') olisi täysin poikkeuksellinen. Kuitenkin suffikseissa on runsaasti vanhaa *Ca* ~ *C(e)* -vaihtelua, esim. -ma ~ -me-, -ja ~ -j-, -na- ~ -n(e-) jne. (näitä on myös esiteltävänä olevassa teoksessa morfologian puolella), joten tämä argumentti on pätemätön. Muut neljä sen sijaan pitänevät paikkansa, vaikka täytyykin ottaa huomioon, että inarinsaamassa sanan kvantiteettityyppi ei ole täysin luotettava merkki sanan kantasaamelaisesta tavuluvusta. Niinpä esim. nominien yksikön illa-

tiivä, esim. *njunān* /*nūnān*/ 'nenään', ja verbien monikon kolmannen persoonan preezens, esim. *maneh* /*mañeh*/ 'menevät', edustavat normaalityyppiä odotuksenmukaisen pidennystyyppin asemesta.

Supistumavokaaleja käsitellessään Korhonen mainitsee (s. 118) supistuma-*ē:n (tai *ē:n) ummistuneen *i:ksi *j:n edellä samalla tavoin kuin supistumatonkin *ē, esim. *lag^lg^lj^lj^leg^lg^liid^l* 'niittäjä akk. pl.'. Tässä on kuitenkin kysymys analogisesta mukautumisesta muihin *e*-sanoihin, esim. *bæsse* 'pesä', akk. pl. *bēsiid*, mitä ei ole tapahtunut itäsaamessa, esim. inarinsaamen *piemmee* 'ruokkija', akk. pl. *piemmeid*. *Olmuš* 'ihminen'-sanan taivutuksen epäsäännöllisyys (s. 119) palautuneen melko kauas, sillä myös esim. koltansaamassa sen supistumavartalo on säännöttömästi vahva-asteinen, siis *olmmu* pro *oolmu (vrt. lpKo *čââlmaž* 'silmänen', gen., akk. sg., nom. pl. *čââlma*); inarinsaamassa yksikön illatiivi kuuluu säännöttömästi *ulmuj* eikä, kuten olisi odotuksenmukaista deminutiivien taivutuksen perusteella, *olmožan*. Tämä sana on ilmeisesti pitkään ollut kaksivartaloinen.

Konsonanttien historia on keskeisesti astevaihtelun historiaa, niin myös Korhosen käsikirjassa. Vaikka aihe alkaakin taas väsyttää, en malta olla puuttumatta muutamiiin seikkoihin. Perinnäinen käsitys astevaihtelun historiasta rakentuu monien, usein toisistaan riippumattomien prosessien oletukselle:

— klusiilien heikkeneminen umpitavussa	$k p t > \check{k} \check{p} \check{t}$
— klusiilien soinnillistuminen umpitavussa	$\check{k} \check{p} \check{t} > G B D$
— soinnillisten klusiilien spiranttistuminen	$G B D > \gamma \beta \delta$
— klusiiligeminaattojen piteneminen avotavussa	$kk > \check{kk}$
— kvantiteettivaihtelun leviäminen klusiiligeminaatoista muihin geminaattoihin	$ll > \check{ll}$
— yksinäiskonsonantteihin	$k > \check{k}$
— konsonanttiyhtymiin	$lm > \check{lm}$
— klusiilien soinnillistuminen soinnillisessa ympäristössä	$lk > lG$
— preaspiraation synty	$\check{kk} > hkk$
— preaspiraation leviäminen	
— konsonantinjälkeisiin tapauksiin	$lkk > lhk$
— painottoman tavun jälkeisiin tapauksiin	$kk > hk$

Tähän prosessien moninaisuuteen liittyy joitakin epäselvyyksiä. Mikä oli esim. yhtymän **lkk* alkukomponentin status vahvassa asteessa? Oliko tämän yhtymän **(l)kk* verrattavissa vokaalienväliseen **kk*-gemiinaattaan vai oliko yhtymän **lkk* alkukomponentti astevaihtelun historian kannalta samanlainen kuin yhtymän **lk* alkukomponentti (eli mihin piteneminen kohdistui ja mikä on preaspiraation historia)? Miksi preaspiraatio syntyi **lkk*-tapauksissa mutta ei **kk*-tapauksissa? Miksi kuolansaamassa on kuitenkin toisen ja kolmannen tavun välisissä geminaattaklusiileissa preaspiraatio myös umpitavun edellä? Miksi vain osassa saamelaiskieliä on **ɣ:n* ja **β:n* jatkajana spirantti? Miksi likvidan tai spirantin jälkeinen heikentynyt klusiili ei ole heikentynyt edelleen spirantiksi muualla kuin venäjänsaamassa? Miksi luulajansaamassa ovat (**pp* > **hpp*) /pp/ ja (**mb*) /pp/ identtiset ja preaspiraatio pisin **pp:n* jatka-

jan edellä?

Näyttää ilmeiseltä, että tähän monimutkaiseen ja erittäin paljon aukkoja jättävään teoriaan on päädytty, kun on yritetty todistaa astevaihtelun varhaiskantasuomalaisuutta. Oma käsitykseni lähtee siitä, että astevaihtelu on kehittynyt erikseen itämerensuomessa ja saamassa ilmeisesti germaanikontaktien alulle panemana mutta eri suuntiin: itämerensuomessa konsonantit ovat heikentyneet (mikä koskee tyypillisesti ominaiskestoltaan pitkiä umpiäänteitä ja ehkä myös sibilantteja), saamassa pidentyneet (ominaiskestolla ei ole ollut merkitystä), ja näiden astevaihtelujen yhteiset piirteet ovat syntyneet joko sattumalta tai jonkinlaisena areaalina ilmiönä samojen kontaktien vaikutuksesta, jotka ovat tuoneet saameen suomalaisia lainoja ja päinvastoin. Saamen konsonanttivaihtelun aiheuttamia prosesseja on ollut perimmältään vain seuraavat kaksi:

— preaspiraatio	<i>kk</i>	>	<i>hk</i>	(<i>hk = hkk</i>)
	<i>lkk</i>	>	<i>lhk</i>	
— piteneminen	<i>hk</i>	>	<i>hkk</i>	(<i>hk_k > hk_(k)</i>)
	<i>ll</i>	>	<i>l̄l</i>	(<i>l̄l > l̄l̄l̄</i>)
	<i>l</i>	>	<i>l̄</i>	(<i>l̄ > l̄l̄</i>)
	<i>lhk</i>	>	<i>l̄hk</i>	(<i>lhk_k > l̄lhk_(k)</i>)
	<i>lk</i>	>	<i>l̄k</i>	(<i>lk > l̄lk_(k)</i>)

Tapauksissa **lkk* jne. ei ole kysymys »*lk*-yhtymän sisällä olevasta *lk*-yhtymästä» vaan koko *lk*-jakson jakautumisesta syllabisille pulseille: avotavun edellä konsonantisto pidennettiin lisäämällä siihen ylimääräinen syllabinen pulssi. Kun kontraktio aiheutti kahden tavun yhteensulautumisen sanan toiseksi tavuksi, siirtyi katoavan tavun syllabinen pulssi edeltävään konsonantistoon, johon siis määrätapauksissa lisättiin kaksi syllabista pulssia, esim. **sölujen* > (astevaihtelun piteneminen) **sö_(l)lujen* > (kontraktion aiheuttama piteneminen) **suol_(l)l̄in* > lpN *su^llu*, lpI *suolluu* 'saaren'.

Näiden varhaisimpien muutosten, preaspiraation ja avotavun edellä tapahtuneen pitenemisen, jälkeen on tapahtunut pari pienempää muutosta: lähes kaikkialla

CC* (gemiinaatan heikko aste) ja **C̄* (yksinäiskonsonantin vahva aste) lankesivat yhteen, preaspiraatio yleistettiin myös (k̄*) **kk*:hon (paitsi kuolansaamassa, jossa kävi päinvastoin) ja konsonanttiyhtymän alkukomponenttina oleva eilabiaalinen klusiili heikkeni spirantiksi, esim. **kht* : **kht* > **k̄ht* : **γht* ja *ihk* : **thk* > **ihk* : **ðhk*. Eteläsaamea lukuun ottamatta vokaalienvälinen **t* heikkeni spirantiksi, esim. **koat̄en* 'kodan' > **koad̄en*.

Tässä esittämäni käsitys poikkeaa Korhosen esittämästä siinä, että lyhyiden klusiilien spirantistuminen on asetettu myöhäiseksi muutokseksi ja preaspiroituminen hyvin varhaiseksi (se on ilmeisesti ollut ensimmäisiä kantasaamelaisia ääntenmuutoksia); näiden välille, luultavasti pian preaspiroitumisen jälkeen, sijoittuu konsonan-

tiston piteneminen avotavun edellä, joka siis saamen osalta synnyttää varsinaisen foneettisen astevaihtelun. Preaspiraatio näyttää siis olevan se muutos, joka konsonantiston osalta on aloittanut kantasaamen erkaantumisen varhaiskantasuomesta.

Kun Korhonen tarkastelee astevaihtelun foneemistumista saamessa (s. 147—149), hän jättää huomiotta erään äänteenmuutoksen, jonka hän itse asettaa hyvin varhaiseksi, nimittäin painottoman tavun jälkeisen $*ss > *s$ -muutoksen possessiivisuffikseissa (s. 239). Tämä edellyttäisi, että astevaihtelu olisi foneemistunut possessiivimuodoissa joskus keskikantasaamassa tai ehkä aiemminkin, jos uskotaan astevaihtelun varhaiskantasuomalaisuuteen, esim. $*kōlāsā$ 'kalanom. sg. + sg. 3. ps.' kontra $*kōlāsā$ id. gen. sg. + sg. 3. ps. Tällöin Korhosen mainitsemat kontraktio, suffiksaalin loppuvokaalin kato ja sananloppuisten konsonanttien kato olisivat aiheuttaneet ainoastaan astevaihtelun funktionaalina kuorman kasvun mutta eivät enää sen foneemistumista. Todennäköisempi selitys on kuitenkin, että $*ss > *s$ -muutos on tapahtunut samoihin aikoihin ja samalla tavalla kuin $*tt > *t$ -muutoskin ja että astevaihtelu on foneemistunut Korhosen mainitsemien prosessien ansiosta.

Ylipidennyksen ajoitusta pohtiessaan (s. 156—157) Korhonen mainitsee tutut esimerkit inarinsaamen $*k > *h$ -muutoksen ja ylipidennyksen suhteista. Täysin varmoja tuloksia ei inarinsaamen pohjaltakaan voi saada, sillä $k > h$ -muutos on saattanut tapahtua analogisesti Korhosen mainitsemalla tavalla taivutus- ja johtoparadigman koherenssin vaikutuksesta. Sellaiset tapaukset kuin lpI *jiehhee* 'jiekio' eivät ole välttämättä vasta-argumentteja, sillä niiden yksikön nominatiivi on varmasti melko pitkään säilynyt äännelaillisessa $*jiejij$ -asussa, jonka pohjalta $*jiekkeen > *jiehheen$ id. gen. sg. -muutos on voinut tapahtua. Inarinsaamassa on joitakin paradigmojen ulkopuolelle jääneitä sanoja, jotka näyttävät tukevan tätä oletusta, esim. *koakkād* 'kaartua', vrt. lpN *goakke* 'kuomun kaari, kuomu'. Toisaalta taas sellaiset sanat kuin *tuhhid* 'kelvata' (vrt. *tohālaž* 'kelvollinen',

xx-sarjan sana) ovat esimerkkejä päinvas-
taisesta analogisesta kehityksestä.

Klusiilien ja affrikaattojen astevaihtelun esittelyssä (s. 157—159) olisi suonut itäsaamelaisten $kk : \gamma\gamma$, $čč : čč$ ja $cc : čč$ -vaihteluiden tulleen mainituksi samalla tavoin kuin s. 162 oleva sibilanttien itäsaamalainen $ss : zz$, $šš : žž$ -vaihtelu. Varhaiskantasuomen $*šk$ ja $*št$ -yhtymien kehityksessä Korhonen olettaa affrikaatallista väli-
vaihetta ($*čk$ ja $*čt$). Tämä tuntuu kuitenkin tarpeettomalta ja on ristiriidassa sen kanssa, että kantasaamassa on todennäköisesti ollut erillinen $*čk$ -yhtymä, joka on esim. koltansaamassa säilynyt ja pohjoissaamassa muuttunut $šk$ -yhtymäksi: klp. $*ručkdē > lpKo$ *ručkkād*, lpN *ruš^hkād* 'ruskea'. Edelleen kantasaamen $*čk$ -yhtymä (< vksm. $*čk$) on koltassa säilynyt, esim. lpKo *kuč čk^hem*, lpN *goas^hkem* 'kotka' < vksm. $*kočkama$. Todennäköisesti siis affrikaatta olisi säilynyt kuten mainituissa tapauksissa eikä olisi yksinkertaistunut sibilantiksi. Fonologisesti $*š$ on silti voinut olla affrikaatan $*č$ allofoni siihen asti, kunnes kieleen on tullut $*č$ + klusiili -tapauksia. Myöhemmin tämä $*š$ on sulautunut uuteen tulokkaaseen, liudentumattomaan $š$ -sibilanttiin (nykyinen norjansaamen länsimurteiden $š$ on siirtynyt liudentuneiden äänteiden sarjaan melko myöhään).

Painottoman tavun jälkeisistä affrikaatoista Korhonen mainitsee ainakin $*čn$ esiintyneen varhaiskantasuomessa. Sellaiset esimerkit kuin *būliš* 'tulenarka' (s. 194) ovat ilmeisesti esimerkkejä vastaavasta geminaatasta $*čč$; itämerensuomessa ei yksinäis- ja geminaatta-affrikaatan ero ole säilynyt vaan molemmat edustuvat samalla tavoin (esim. karjalan -čč-).

Historiallisen muoto-opin osalta haluaisin puuttua taas illatiivin historiaan (s. 216—221). Korhosen mukaan (kyseessä on jo K. B. Wiklundin esittämä käsitys) loppui esim. tapauksissa *vārrii* 'vereen' ja *goaltai* 'kotaan' viittaa kiistatta lähtöasuun $*-jen$. Mainitulle *i*-suffiksille on kyllä annettu toinenkin, parempi selitys (esim. Bergsland 1968), jonka mukaan se on lohjennut *j*-var-
taloiden yksikön illatiivista, vrt. esim. lpI *käärbis* 'vene', ill. sg. *kārbās*, ja *suāloi* 'saari',

ill. sg. *suollui*, jotka osoittavat nimenomaan vartalon loppukonsonantin säilyneen illatiivin kontraktioprosesseissa (muussa tapauksessahan illatiivimuodot olisivat **kārbāi* ja *suollui*, jos suffiksin alkukomponentti olisi ollut *j*, tai **kārbāz* ja **suolluz*, jos alkukomponentti *s* olisi säilynyt). Nämä yksikön illatiivimuodot osoittavat myös sen, että jälkitavujen supistumavokaalit voivat inarinsaamassa heittyä, siis **kārbāseC_{en}* > **kārbāsin* > **kārbās* (eikä **kārbāz*). Näin ollen viimeisetkin argumentit sen puolesta, että norjan- ja inarinsaamen monikon illatiivimuodot eivät voisi palautua supistumavokaalilliseen suffiksiin, alkavat mureta, ja lpN *gusāidi*, lpI *kuzzāid* 'lehmille' voidaan palauttaa yhteiseen kantamuotoon **kusej_d* (*kin*) (< **kusej_dC_{en}*).

Saamelaiskielten nykyiset illatiivimuodot selittyvät ilmeisesti sittenkin parhaiten sellaisista varhaiskantasuomen asuista, joissa suffiksina on ollut *-*sen*, kuten esim. Collinder ja Bergsland olettavat. Wiklundin **jen*-suffiksiin perustuvalla selityksellä on huomattavasti hankalampi selittää illatiivin monimuotoisuutta; toisaalta Wiklundin selitys perustuu sille virheelliselle oletukselle, että Kalfjordin ja Helgøyn merisaamen muodot *sannajen* 'sanaan' jne. olisivat olleet arkaismeja. Tilanne on päinvastainen: ne olivat innovaatioita eivätkä vielä edes vakiintuneita, sillä teksteissä vanhat *jen*-päätteettömät muodot vaihtelevat uusien *jen*-päätteellisten kanssa, ja kummassakin tapauksessa toisessa tavussa on supistumavokaali.

Paritontavuisten vartaloiden essiivimuodot ovat tuottaneet paljon päänvaiavaa, ja vallitsevan käsityksen mukaan (s. 227—228) ne ovatkin analogisia muodosteita, joissa pohjaksi on otettu yksikön nominatiivimuoto ja näin päädytty heikkoasteiseen muotoon, esim. lpN *bivtās* 'vaate' → ess. *bivtāsin* (pro äännelaillisenä pidetty **biktāsin*). Tämä selitys on ilmeisesti väärä, sillä inarinsaamassa astevaihtelullisten kolmitavuisten vartaloiden essiivimuodossa on alkujaan ollut pidentymätyypin kvantiteettisuhteet kuten vieläkin monissa idiolekteissa esim. Erkki Itkosen kenttämuistiinpanojen mukaan (sama koskee

myös inarinsaamen partitiivia), siis esim. *fālis* 'valas' → ess. *fāliisin*, *oapis* 'opas' → ess. *oappisin*. Nämä muodot eivät voi perustua yksikön nominatiivin analogiaan. Edelleen on huomattava, että vastaavanlaisia pidentymätyypin asuja ei tavata astevaihteluttomissa kolmitavuisissa nomineissa vaan näiden essiivimuodossa on aina lyhentymätyyppi, esim. *kappeer* 'lakki' → *kaperin* 'lakkina' (**kappeerin*-asusta ei tietääkseni ole muistiinpanoja). Näin ollen *oappisin*- tai *fāliisin*-essiivin kvantiteettityypille ei ole analogiamallia, ja se on siis äännelaillinen. Tämä merkitsee sitä, että näiden essiivimuotojen tulee palautua alkujaan kolmitavuisen asuun, siis lähinnä **oappēs_{nē}*, *fālēs_{nē}*-tyyppiseen. Loppuheitto on vienyt valintatilanteeseen, joka on ratkaistu eri tahoilla eri tavoin. Luulajansaamassa on sanan loppuun joutunut konsonanttiyhtymä yksinkertaistettu, esim. *imāj* 'ihme' → ess. *imán*, muualla on vartalon ja päätteen konsonantin väliin lisätty sidevokaali *gāpper*-tyyppisten sanojen analogian mukaan. Konsonanttivartaloisista essiiveistä on esimerkkejä Olaus Sirman katekismuksen käännöksessä (*tievasn* 'täytenä'), ja niihin on kai luettava myös lpI *almāin* 'miehenä' (fon. *almāin* ~ anal. *almāin*). Tässä esitetyn perusteella *bivtāsin*-tapaukset edustavat konsonantiston äännelaillista heikkoa astetta mutta sisältävät analogisen sidevokaalin.

Persoonapäätteiden ja possessiivisuffiksien suhteita pohtiessaan (s. 267—269) Korhonen päätyy sellaiseen selitykseen, että possessiivisuffiksien vokaalilliset asut (esim. *-*me*, *-*te*) olisivat lohjenneet *n*-koaffiksillisista muodoista, esim. **kota_nte* 'sinun useat kotasi', ja yleistyneet myös koaffiksittomiin asuihin, jolloin **kota_nte* 'sinun yksi kotasi' olisi syrjäyttänyt asun **kota_nt*. Tämä on kuitenkin puhdasta oletusta, sillä samojedikielet osoittavat kyseisten persoonapäätteiden ja possessiivisuffiksien eron palautuvan jo uralilaiseen kantakieleen.

Verbien monikon kolmannen persoonan imperfektimuotojen selvittelyn yhteydessä olisi odottanut ainakin mainintaa Erkki Itkosen (1969) selityksestä, jonka mukaan imperfektin tunnusta olisi niissäkin alun

Kirjallisuutta

perin seurannut monikon tunnus *t*, jonka *n* olisi syrjäyttänyt, kun äännekehitys vei preesensin ja imperfektin muodot liian lähelle toisiaan.

Korhonen mainitsee s. 289 *čokkol* 'istual-la' -tyyppisten deverbaalien adverbien olevan verbivartalosta muodostettuja vanhoja partitiivi-ablatiiveja. Todennäköisempää on kuitenkin, että nämä ovat deverbaalin *o*-nominin partitiivimuotoja, siis esim. *bodnjät* 'vääntää' → **bodnjo* → *bodnjot* 'väännöksissä'.

Partisiipin preesensin yhteyteen voisi koltansaamasta tuoda normaalien *čuârvvai* 'huutaja' -tyyppisten muotojen lisäksi *puil' lli* asut (fon. *puē̃l̥li* 'palavan kuuma'), jotka edustavat samaa kvantiteettityyppiä kuin esim. lpN *buol'le* 'palava' -tapaukset (loppu-*i* on koltansaamen tapauksissa toistaiseksi lopullista selitystä vailla). Partisiipin perfektin eteläsaamessa esiintyvän *vardasâmma* 'tähyillyt' -tyypin loppuvokaalin selittäminen **n̥* *z̥*-kontraktion kautta syntyneeksi (s. 301) on vaikeaa siksi, ettei luulajansaamen pohjoismurteiden eteläpuolella näytä säilyneen edes reliktejä tällaisesta kontraktios-
ta.

Tässä esitetyt huomiot ja huomautukset koskevat vain suhteellisen pientä osaa Korhosen teoksen sisällöstä. Kokonaisuutena kirja on hyvin lukukelpoinen esitys saamen kielihistorian tähänastisista saavutuksista Suomessa ja Skandinaviassa. Jos tutkimuksen koko kuvasta lähtee etsimään puutteita, nousee hyvin tyypillisenä esiin yksi: varsinaisen kielihistoriallisen materiaalin eli vanhojen kielenäytteiden puutteellinen käsittely. Tämä koskee ennen kaikkea ns. ruotsinlapin historiaa; muualta kielenmuistomerkkejä on vain sporadisesti. Nyt kun nykyisten saamelaiskielten äänne- ja muoto-opin tutkimuksen pohjalta on luotu perushypoteesit, olisi erittäin tärkeää katsoa, miten kielenmuistomerkit nyansoivat tai pakottavat muuttamaan kuvaa saamen kielen historiasta viime vuosisatoina ja vastaavasti ennen kielenmuistomerkkien aikaa. Mikko Korhosta on syytä kiittää tämän synteesin luomisesta ja saataville tuonnista. Kirja on kirjoitettu selkeällä ja täsmällisellä kielellä ja jäsennelty esimerkil-

lisen loogisesti, joten sitä on erittäin helppo käyttää.

Johdatusta lapin kielen historiaan voi suositella kaikille, jotka harrastavat sukukieltemme historiallista äänne- ja muotooppia. Saamen kielen tutkijoille ja harrastajille se on erinomainen lähde-teos, huolellinen synteesi tähänastisesta tutkimuksesta, jossa itse kirjoittajan panos on ollut erittäin merkittävä.

PEKKA SAMMALLAHTI